

ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

О.О.Смірнова

*(викладач, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Г.Сковороди;*

аспірант, Київський національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова)

У статті аналізується сутність професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, обґрунтовується доцільність використання художньо-педагогічних технологій навчання для ефективної підготовки вчителів нового покоління.

В статье анализируется сущность профессиональной компетентности будущего учителя изобразительного искусства, обосновывается целесообразность использования художественно-педагогических технологий обучения для эффективной подготовки учителей нового поколения.

Підготовка вчителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних педагогічних закладах країни повинна здійснюватися з урахуванням сучасного етапу розвитку науки, який характеризується становленням нових світоглядних і методологічних підходів, що є практичною реалізацією Національної доктрини розвитку освіти.

Розвиток сучасної освіти актуалізує необхідність вирішення проблеми оцінки досвіду педагога, рівня його професійної компетентності, можливості професійного вдосконалення. Під професійною (у нашому випадку – художньо-педагогічною) компетентністю вчителя образотворчого мистецтва розуміється єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

У сучасній науці проблема вивчення професійної компетентності, зокрема її структурних компонентів, не знайшла однозначного вирішення. Концептуальне тлумачення цього поняття і специфіка галузі його застосування дають різноманітний зміст і розуміння цього феномена.

У нашому дослідженні художньо-педагогічна компетентність розглядається як психологічне новоутворення особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, що зумовлюється інтеріоризацією теоретичного і практичного досвіду. Це новоутворення являє собою інтеграцію різних компетенцій та якостей особистості.

Художньо-педагогічна компетентність розуміється як сукупність якостей особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, котрі допомагають людині здійснювати її професійну діяльність, самостійно при цьому приймати рішення, що стосуються реалізації її функцій.

У зв'язку з тим, що існують протиріччя між підготовкою майбутніх учителів образотворчого мистецтва і практикою викладання в школі, між підвищенням вимог до особистості вчителя та рівнем сформованості професійних якостей майбутнього фахівця, зокрема його художньо-педагогічної компетентності, на наш погляд, існує нагальна потреба у теоретичному обґрунтуванні поняття художньо-педагогічної компетентності як основи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Питання професійної компетентності фахівця привертають увагу сучасних зарубіжних учених (G.Moskowitz, R.Oxford, R.Scarcella, E.Stewick, E.Tarone, D.Yule). Як показує аналіз досліджень даної проблеми у країнах Європи та Америки (США, Англія, Німеччина, Франція), відбувається зсув акценту до вимог сучасного працівника з формальних факторів його кваліфікації й освіти, до соціальної цінності його особистісних якостей.

Онтологічні основи і можливі механізми вирішення цього завдання досліджують учені філософських, педагогічних, психологічних галузей наук. В останні роки В.Андрущенко, В.Аршинов, В.Бех, В.Богданов, О.Князева, О.Олексюк, Г.Нестеренко, В.Пазенок приходять до

спільної думки про те, що у вирішенні цих проблем найважливішу роль повинні відігравати досягнення постнекласичної науки, її ядра – синергетики як теорії самоорганізації складних відкритих систем.

Метою нашого дослідження є розкриття важливості врахування художньо-педагогічної компетентності у процесі професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

Необхідно, щоб майбутній учитель образотворчого мистецтва постійно відчував зв'язок знань, умінь і навичок, які він отримує, з майбутньою професійною діяльністю. Підготовка висококласного фахівця під силу тільки тим педагогічним колективам, які об'єднані ідеями розвивального навчання, педагогіки співробітництва, сучасних педагогічних технологій – інтерактивних форм і методів, що дозволяють інтенсифікувати навчально-виховний процес.

Звернення до поняття «професійна педагогічна компетентність» у теорії та практиці професійної освіти викликane рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів. У цьому випадку актуалізується проблема професійної підготовки, котра розглядається як багатоаспектна проблема, що включає питання забезпечення рівня загальноосвітньої підготовки й, особливо, професійно-педагогічну підготовку вчителя школи, від рівня якої фактично залежить успішний розвиток вітчизняної системи загальної освіти

А.Маркова визначає «професійну педагогічну компетентність» як «обізнаність педагога про знання й уміння та їх нормативні ознаки, що необхідні для здійснення педагогічної праці; володіння психологічними якостями, потрібними для її виконання, реальна професійна діяльність у відповідності з еталонами та нормами» (1). Автор вважає професійно компетентною працею таку діяльність учителя, в якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість учителя, досягаються результати в навчанні та вихованні учнів. Тому зміст компетентності педагога образотворчого мистецтва включає процес і результат його діяльності, він визначається кваліфікованою характеристикою, котра являє собою нормативну модель компетентності педагога, що відображає науково зумовлений зміст професійних художньо-педагогічних знань, умінь і навичок. Кваліфікаційна характеристика – це зведення узагальнених вимог до викладача на рівні його теоретичного та практичного досвіду (1, 82-88).

З новими тенденціями змінюється також внутрішня структура професійного світу. Ієрархія скасовується, її місце посідають системи, у яких компетенція важливіше статусу. "... Здається, що з новим століттям інформації все більше розвиваються плюралізація, індивідуалізація і підвищуються вимоги до особистості... Мова йде про освіту особистості, яка дозволить активно брати участь у створенні нашого інформаційного суспільства і зробить нас досить стійкими, щоб у випадку особистих невдач не здаватися, а шукати нові шанси. Все це можна назвати дуже узагальнено "життєвою компетенцією" людини... Під цим ми розуміємо, такі якості: самостійність, здатність встановлювати стосунки, готовність брати на себе відповідальність, надійність, креативність, здатність до спостереження і сприйняття, уміння висловлювати власну думку, терпимість, відкритість світу і культурі, а також уміння залишатися незворушним, яке дозволяє спокійно розв'язувати всі проблеми, з'ясовувати стосунки з іншими людьми і переборювати сумніви..." (2, 9).

З вищезгаданих тенденцій розвитку можна зробити різноманітні дидактичні висновки щодо навчання фахівців з висококваліфікованими професійними знаннями, здатних до активних дій. У першу чергу необхідними є такі уміння і навички: самостійність, уміння встановлювати стосунки, готовність брати на себе відповідальність, надійність, креативність, здатність висловлювати свою думку, терпимість, сприйняття, відкритість культурі і світу, а також самовладання, незворушність, що допомагають спокійно вирішувати проблеми, налагоджувати стосунки з іншими людьми і справлятися з непевністю.

Широкий кругозір, знання структурних принципів, самовпевненість замість страху, здатність приймати рішення, уміння оцінювати важливість проблем, готовність перевіряти і виправляти гіпотези, шукати відповіді на питання чому?, стійкість до невизначеності – все це вимоги до особистості фахівця в сучасному світі. Необхідно вчитися розв'язувати серйозні протиріччя, одержувати знання, проводити експертизу і приймати рішення, навіть при незнанні всіх факторів. І, звичайно ж, учитися мислити абстрактно. Побудова комунікативної

компетенції, уміння ставити питання, терпимість до незнання, відкритість до питань, а також сприйняття різноманітних мов – надто важливі якості. Розуміння, оцінка й обробка інформаційних знакових систем, тобто компетентне і відповідальне використання знань, отриманих із засобів масової інформації, є невід'ємною частиною професіоналізму фахівця.

На думку Романа Герцога (Roman Herzog), школа майбутнього повинна приділяти увагу якості навчання, а не кількості знань. Тому, насамперед, варто говорити про методи передачі й отримання знань. Учні мають учитися правильно вибирати інформацію, структурувати її й обробляти, знаходити рішення.

Таким чином, спеціалістові потрібні такі професійні якості, як-от: особиста і соціальна компетенція, знання методів і вміння їх використовувати, інформованість. Звідси випливає, що необхідна форма навчання відповідає концепції, орієнтованій на вміння діяти, і висуває на перше місце поряд з одержанням наукових знань уміння активно діяти. Опанувати тим та іншим можна лише за допомогою активних дій у практичних ситуаціях (2).

Етап розвитку компетентнісного підходу характеризується тим, що в документах та матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, що вже повинні розглядатися усіма як бажаний результат освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття "Освіта: прихований скарб" Жак Делор, сформулювавши «"чотири стовпи", на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити» (3, 37), визначив по суті глобальні компетентності. Так, згідно з Жаком Делора, одна з них говорить - "навчитися робити для того, щоб придбати не лише професійну кваліфікацію, але й у ширшому змісті компетентність, що дає можливість справлятися з різними численними ситуаціями і працювати в групі" (3, 37).

Важливо підкреслити, що в Росії в 1990 р. вийшла книга Н.Кузьміної "Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання", де на матеріалі педагогічної діяльності компетентність розглядається як "властивість особистості". Професійно-педагогічна компетентність, за Н.Кузьміною, включає п'ять елементів чи видів компетентності (4, 90). Це спеціальна і професійна компетентність у галузі дисципліни, що викладається; методична компетентність у сфері способів формування знань, умінь учнів; соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування; диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей учнів; аутопсихологічна компетентність у галузі достоїнств і недоліків власної діяльності й особистості.

У педагогічній науці поняття «професійна компетентність» тлумачиться як сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці; обсяг навичок; комбінація особистісних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної і практичної готовності до праці; здатність здійснювати складні культуровідповідні види дій тощо.

Різнomanітність і різноплановість трактувань поняття «професійна компетентність» зумовлені відмінністю наукових підходів: особистісно-діяльнісного, системно-структурного, знаннєвого, культурологічного тощо. Можна стверджувати, що сутність поняття «компетентність» повинна розглядатися в контексті питань цілепокладання. Педагогічні ВНЗ несуть відповідальність за освоєння вже усталених професійних знань і вмінь, актуальних та інноваційних професійних компетенцій (5).

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури можна стверджувати, що в науковій літературі існують різні тлумачення поняття "компетентність". Так, воно трактується дослідниками як: володіння знаннями й уміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, думки, оцінки (В.Безрукова); рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності визначеної компетенції і дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються (В.Дьомін); інтелектуально й особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, що засновується на знаннях (І.Зимня); готовність на професійному рівні виконувати свої посадові й фахові обов'язки згідно з сучасними теоретичними надбаннями і кращим досвідом, наближення до світових вимог і стандартів (В.Маслов); сукупність функцій прав і обов'язків спеціаліста (В.Афанасьєв).

Поряд із поняттям "компетентність" у науковій літературі часто використовується поняття

"професійна компетентність", котре визначається дослідниками як: психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції (А.Маркова); ціннісні орієнтації майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, мотиви його діяльності, загальна культура, стиль взаємодії з навколишнім, усвідомлення світу навколо себе і себе у світі, здатність до власного самовдосконалення і саморозвитку (Т.Браже); система знань, умінь і навичок, професійно значимих якостей особистості, що забезпечують можливість виконання професійних педагогічних обов'язків (Г.Курдюмов).

Російські вчені (Н.Кузьміна, Л.Петровська, А.Маркова, Л.Мітіна, В.Шапкін, Н.Розов) особливу увагу приділяють визначенню видів компетенцій у структурі професійної компетентності. Основними компонентами професійної компетентності кваліфікованого фахівця як випускника вищого навчального педагогічного закладу є: *спеціальна компетенція; соціальна компетенція; індивідуальна компетенція* (В.Шапкін). Також розрізняють такі види професійної компетентності: *спеціальна, або діяльнісна, соціальна, особистісна індивідуальна* (Е.Іванова); загальнокультурна компетентність представлена як сукупність трьох аспектів: *змістового, проблемно-практичного, комунікативного* (Н.Розов).

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дослідники розглядають поняття "професійна компетентність" неоднозначно, зокрема, як: інтегральне особистісне утворення, котре характеризує зрілу особистість людини сучасного інформаційного суспільства й таке, що охоплює три основні підструктури особистості – мотивацію, здібності, досвід (П.Беспалов); набір компетенцій, які дозволяють: визначати необхідність художньо-педагогічної інформації; здійснювати ефективний доступ до образотворчого мистецтва, критично оцінювати отримані знання, вміння та навички і поєднувати її у нове знання (Т.Бартоломе, П.Буосо, К.Кара); уміння: визначати необхідність художньо-педагогічної інформації; виявляти проблему дослідження; формулювати стратегії пошуку; організовувати художньо-педагогічний процес, оцінювати; підтримувати художньо-педагогічну інформацію в активному стані (С.Клей, С.Харлан і Дж.Свенсон).

Отже, художньо-педагогічна компетентність учителів образотворчого мистецтва, що є типом цілепокладання в їх професійному становленні, можна визначити як володіння сукупністю взаємопов'язаних педагогічних і художніх якостей особистості (здібностей, знань, умінь, навичок, способів діяльності), котрі дозволяють на високому рівні виконувати професійну діяльність. До того ж компетентний учитель образотворчого мистецтва повинен бути носієм високої культури, ініціативним, ерудованим і творчим, добре обізнаним з питаннями мистецтвознавства, культурології, загальної психології, досконало володіти методикою навчання й виховання, схильним до постійного підвищення та удосконалення свого наукового художньо-педагогічного рівня. Особливості структурних компонентів художньо-педагогічної компетентності та визначення їх рівнів у майбутніх учителів образотворчого мистецтва буде висвітлено у наступних наукових дослідженнях.

1. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. – 1990. - №8.
2. Herzog R. Rede zur Eröffnung des Paderborner Podiums im Heinz Nixdorf-Museums //Forum am 9. Juni 1998.
3. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище. – UNESCO, 1996.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1989.
5. Молчанов С.Г. Профессиональная компетентность в системе повышения квалификации // Интеграция методической (научно-методической) работы и системы повышения квалификации кадров. – Челябинск, 2003.